

PANAİT İSTRATİ, Romen öykü ve roman yazarı. (1884 Braila-1935 Bükreş) Yunanlı bir tüccarla, çamaşırcı bir kadının evlilik dışı ilişkilerinden dünyaya gelen İstrati, yeterli bir öğrenim göremedi, ancak birçok ülkeyi gezdi. 1909 yılında toplumcu işçi hareketine katıldı. Toplumcu çizgideki dergi ve gazetelerde redaktörlük yaptı. Edebiyat alanındaki başarısızlığı üstüne yoksulluk da eklenince başarısız bir intihar denemesi oldu. 1921 yılında ona “Romanyalı Gorki” adını veren ve edebiyat çalışmalarında kendisini cesaretlendiren Rolland’la arkadaşlık kurdu. Birçok eser verdi. Sovyetler’e yaptığı bir gezide hayal kırıklığına uğradı. 1935 yılında hayata veda etti.

PANAİT İSTRATI

KODİN

Türkçesi
Bertan Onaran

Remzi Kitabevi

KODIN / Panait Istrati
Özgün adı: *Codine*

© Türkçe çeviri: Remzi Kitabevi, 2015

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Eylül Duru
Kapak tasarımı: Ömer Erduran
Kapaktaki tablo: John Singer Sargent (1907)

ISBN 978-975-14-1700-8

Bu kitabın ilk basımı
Yankı Yayınlarınca (1969) yapılmıştır.

BİRİNCİ BASIM: Ocak 2016

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri
100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 10648

Batalıkta
Bir Gece

Dimi Dayı'yla ailesinin yaşamı, dış görünüşüyle özgür-lüğe benzeyen gizli bir kölelikten başka bir şey değildi. Çalışmalarının bütün ürünü, toprak sahibine ve devlete ödemekte oldukları bitmez tükenmez borçlara gidiyordu: Peynirin, mısırın en iyisini, ineğin sütünü, tavukları ve yumurtalarını onlar alıyordu. O yoksul köylü kulübesinde yaşayanlaraysa sade suya çorba, kurufasulye, bir de kötünün kötüsü mamaliga⁽¹⁾ kalıyordu.

Bu yaşam insanları kötü ediyordu. Dimi Dayı, pazarları kafayı çekip karısını dövüyor, zavallı kadın, korkusundan komşulara saklanıyordu. Dayak atmak için her şeyi bahane ediyordu. Dayı, ateşi yavaş yakıyor diye, çizmeli ayağıyla bir tekme savuruyor, karısını ocağın külleri içine yuvarlayıveriyordu. Bunun üzerine yaşlı anası kızıyor, *cobilitza*'yı kapıyor, öfkeyle oğlunun sırtına indiriyor ama beriki oralı bile olmuyor, kıkır kıkır gülüyordu.

“Ayyaş herif!... Genç kızları elde edene dek dökmedik dil komazsınız, ama elde ettikten sonra itten beter olur zavallılar!...”

(1) Rumen köylüsünün yediği mısır ekmeği.

Sonra küçük Adrien'i dayak yiyen kadıncağızı çağır-maya yolluyorlar, zavallıcık ağlayarak eteklerini kaldırıyor, moraran butlarını gösteriyordu kaynanasına:

“Dimi’ciğimin beni böyle döveceği aklıma bile gelmez-di!” diyerek hıçkırıyordu.

“N’eylersin kızım! ‘Yerlerde sürünen’, yoksul insanlar ol-duğumuzu biliyordun... Evlenmeseydin! Aşkla yoksulluk bir arada barınamaz. Çocukların olunca hatırla bu sözü-mü.”

Zavallı ninecik, yetmiş yaşında olmasına rağmen, ço-cuklarına miras getirdiği yoksulluğu hafifletmek için elin-den geleni yapıyordu. Tarlada çalışamayacağı için, bütün ev işlerini üstüne almıştı: Yemek, bulaşık, çamaşır, çocukla-rın ve hayvanların bakımı. Ayrıca, “sadaka”sını verebilmek için, bütün boş vakitlerini, dinlenme zamanını orakçılardan bıraktığı ekinleri, koyunların devedikenlerine takılan yün-lerini ya da dağda bayırdaki yabani hindibaları toplamaya harcıyordu. Bundan başka, hasta çocukları ovsun, okuyup üflesin diye de çağırılıyordu. Akşamları, hep birlikte yemek yerlerken, eğer varsa, ben yemesem de olur diyerek sofrada-ki sütle yumurtaya dokunmaz, azıcık çorbayla, görgü ki-taplarının ancak “domuzlarla tavşanlara verilir,” diye nite-lediği sirkeli marul salatası ile yetinirdi.

Nine, haftada iki kez, *cobilitza*’sını sırtına vuruyor, ağır-lığı altında iki büklüm, kulübeleriyle İbrail çarşısı arasın-da-ki beş kilometrelik yolu tepiyordu; geri döndüğünde, men-dilinin bir ucunda otuz metelik oluyordu. Ama bu otuz metelik zamanla mucizeler yaratıyordu; üç-dört yıl sonra,

arabaların geçtiği yolun hemen yakınında bir kuyu kazdırırken, evlenmek üzere olan bir genç kıza yatak takımı, ya da ruhunun kurtuluşu için sadaka diye verdiği danalı bir inek satın alırken görürdünüz kendisini.

Ender olmakla birlikte, Dimi Dayı'nın, zavallı kadının gizli çekmecesini ele geçirdiği de olurdu ve o zaman kuyu da yatak takımı da inek de hapı yutardı tabii. Ondan sonra, dini bütün Nedelea'cığın tam altı ay yüreği sızlardı.

“Olmayacak bir laf” etmemek için, eli ağzında, solgun ve kederli bir yüzle ortalıkta dolaşıp dururdu.

Yedi yaşına kadar kulübede yaşamış olan, şimdi de yazları tatilini geçirmeye onlara gelen Dimi'nin küçük yeğeni Adrien, dayısının bütün rezaletlerini görüyor ama yine de onu seviyordu...

Ayrıca, inanmazsınız belki ama dayak attığı karısından, parasını çaldığı anasından tutun da, onu bütün düğün ve eğlencelere çağıran köylülere dek herkes Dimi'yi seviyordu, çünkü çalışkanlıkta ve flüt çalmakta üstüne yoktu. Tırpanı herkesinkinden önde gider, flütüyse en yaşlı, en asık suratlıların bile kanını kaynatır, hemen oyuna sokardı.

Üstelik, hep çatık duran kalın kaşlı çingene yüzü, gülmeden alay etmesini bilen asık suratı ve yerli yerini bulan iğneli şakalarıyla sevimli bir insandı.

Adrien onu seviyordu. Dayı da yeğenini tabii. Çok yakın arkadaşlıklar. Kimi zaman, küçük, büyüğün karısına gösterdiği sertlikleri ayıplıyor, bunun üzerine beriki şöyle karşılık veriyordu:

“Evlen de görürüz. Ah azizim ah, karı dediğin baş belasıdır...”

“Ee, neden evlendin öyleyse?”

“İşler hep böyle oluyor da ondan. Herkesin bir kere bu yoldan geçmesi gerekiyor. İnsan ancak çok sonra, iki, dört, altı kişi için çalışmak zorunda kaldığını anlıyor. İşte o zaman içmeye başlıyor, öç almak için sağa sola çatıyorsun.”

Adrien’in pek akli yatmıyordu bu karşılıklara: dayısı yengesini dövmeğe kalktı mı Dimi’nin kendisine el kaldıramayacağını bildiğinden, hemen koşup araya giriyordu. Çünkü köylü, ablasının oğlunu kendi çocuklarından çok seviyor, onun bir dediğini iki etmiyor, hatta çiş falan yokken, sırf gönlünü yapmak için, birlikte işemeye bile gidiyordu. Küçük oğlanın en büyük zevki her dakika ve her yerde dayısıyla beraber olmaktı, hele tüfeğı kapıp üzümleri yemeye gelen ardıç kuşlarına doğrulttuğı ya da bataklıktan saz kesmeye gitmek üzere atı arabaya koştuğı anda yanında olmaya bayılıyordu.

Sereth çayı ağızındaki geniş sazlıklarda geçirdikleri o güzelim geceleri unutmak mümkün müydü?

Dimi Dayı’nın saz kesme izni yoktu. Bu izin yılda yirmi franga patlıyor, o ise bu parayı veremiyordu. Bu yüzden karanlık basarken yola çıkıyor, şafakta en yakın kentin pazarına yetişmek istiyordu.

Adrien, öğleden sonra girişilen birtakım hazırlıklardan o gece saz kesmeye gidileceğini seziyordu; atlara her günden fazla yem verilip başka bir işe götürülmüyor, ahırda dinlendiriliyorlardı: Ayrıca heybeye de kocaman bir *ma-*

maliga, birkaç baş soğan ve tuz yerleştiriliyordu. Su içirse, koca bir *ploska* dolduruluyordu.

Ama Adrien için saz kesmeye gidileceğini gösteren en belirgin işaretler, dayısının giydiği dilenci elbiseleriyle kırışan alnı, acıklı bir kaygının izlerini taşıyan yüzü oluyordu, işlerin nereye varacağı hiçbir zaman bilinmiyordu çünkü. Hırsızlıktı bu yaptıkları, toprak sahibinin işlemediği, tohumunu ekmediği bir tarlanın ürününü çalıyorlardı ve kimi zaman, pazaryerine atlarıyla arabalarına el konmuş olarak, Boyar'ın (toprak ağasının) avlusunda buluyorlardı kendilerini. Atların kışnemesi, sazlıkları bekleyen Türk'ün dikkatini çekti mi, işleri tamamdı.

Bir akşam, Dimi ile Adrien, komşuların gözüne çarpmamak için, gece geç vakit yola çıkmışlardı. Bataklık yedi kilometre ötedeydi. Haziran gecesi, hava ılık, gök yıldızlıydı. Adrien arkada, ağzını açmadan kulaklarında uğuldayan esintiyi dinlerken, dayısı sigara içerek arabayı sürüyordu.

Sessizlik ülkesine gelince atları çözdüler, yemliklerini boyunlarına asıp arabanın arkasına bağladılar. Sonra Dimi, elinde budama orağı, sazlığa daldı.

En dıştaki sazları kesmek dikkati çektiğinden iyice içerilere gitmek, dizine, hatta karnına dek sulara batmak gerekiyordu, ama dayısı güçlü kuvvetli, yiğit bir adamdı: En iyi sazları kesip pazarda dört-beş frank kazanabilmek için dilediği yere girip çıkmaktan çekinmiyordu.

Yola çıkarken Adrien'e, alçak sesle bir yönerge verdi:

“Aman atlara göz kulak ol... Huysuzlanırsa, birer avuç yem ver, hele şu sağdaki pek belalıdır, ona dikkat et. Ve sakın uyuma, üşütüp hasta olursun.”

Adrien mi uyuyacaktı? Olacak iş miydi canım! Daha dayısı arkasını dönüp gözden yiter yitmez, kendini her şeyin sorumlusu hissediyordu: atların, arabaların, uçsuz bucaksız bataklığın, hatta büyükannenin deyimiyle “üzerlerine en küçük bir gölge düşmeyen” yıldızlarla dolu göğün.

O akşam, başlarına çökecek felaketi sezmiş gibi, bütün bunlara “sahip çıkmak” içinden gelmiyordu. Arabanın içinde, ayakta, kendisine yol açmak için onları sağa sola iten dayısının sekiz ayak boyundaki sazlar arasında uzaklaşışına baktı, sonra sessiz beklemeye başladı. Bu beklenmedik konuşun ürkütüp yuvalarından dışarı uğrattığı yabancı ördekleriyle kazlar, zaman zaman, patır patır kanat çırparak havalanıyorlardı. Adrien, ay ışığında onları izliyor, içinden, “Beni de alın, beni de alın!” diye bağırarak geliyordu.

Hafif meltemle sazların hışırtısı hislerini öylesine okşuyordu ki, zaman ve uzay kavramını yitiriyordu. Serçe parmağını bile oynatmadan, saatlerce böyle kalabilirdi, bağırsık çağrış ve küfürlerle dolu günlük yaşamda bu türlü dingin anlar hiç yoktu. Baykuşun biri, kötü bir haber verircesine acı acı öttüğünde, Adrien uykudan uyanır gibi sıcıyordu.

Dimi gideli epey olmuştu. Adrien gözlerini sazların tepesinden ayırmıyordu: Dayısının dönüşte sürüye sürüye getireceği kocaman demet yüzünden daha çok yatacaklardı. Önce ta uzaklardaki sazlar kıpırdamaya başlıyor, hareket

gittikçe yaklaşıyor, açık seçikleşiyordu ve sonunda sağa sola dirsek sallayan dayısı çıkageliyordu. O gece de aynı şekilde çıkageldi, ama daha birinci seferin sonunda yorulmuş bitmiş, göğsüne dek ıslanmış, kan ter içinde kalmıştı.

“Vay canına be! Bu sefer iş zorlu...” dedi saz demetiyle orağını yere bırakırken. Su yüksek, adamlar da kesilmesi kolay olanları ‘temizlemişler’. Ta cehennem dibine gidip aramak zorunda kalıyorum.”

Yere çöktü, terini sildi, bir sigara sardı. Sonra kendi kendine konuşuyormuş gibi devam etti:

“Bu gece pek kesemeyeceğim galiba: Şöyle üç franklık bir şey çıkarsak ne âlâ...”

Sonra Adrien’e döndü:

“Ne haber, acıkmadın mı daha? Hadi gel, bir-iki lokma bir şey yiyelim...”

Soğanlardan birini avucunda ezdi, tuzladı, yarısını kızartma et niyetine yeğenine verdi. *Mamaliga*’yla soğan pek hoşlarına gitti. Sonra sırasıyla *ploska*’yı kafalarına diktiler:

“Atlar uslu durdu mu?”

“Evet, durdular,” diye karşılık verdi Adrien. “Yalnız sağdaki yemini yemiyor, ha bire kulaklarını dikip dinliyor.”

“Pis hayvan!”

Orağını aldı ve ikinci *drum*’a gitti. İki koltuğunda birer demet saz getirmeye *drum* adı veriliyordu ve akşam, pazardan dönüşte kendi kendine, “Bu seferki on-on iki, ya da on beş *drum*’luk bir arabaydı,” deniyordu.

Ve tıpkı o geceki gibi, üç-beş franklık kazanç için akla hayale gelmedik sıkıntılar çekiliyordu.

Dimi altıncı *drum*'u bırakıp yeniden sazlığa yollandığı sırada, yaman bir kışneme havayı yırttı, adamcağızı olduğu yere çiviledi. Adrien iliklerine dek titredi, dayısının öfkelerini çok iyi biliyordu çünkü. Beriki az sonra eli kolu boş, suratı bir karış geri geldi. Bu halı yiyen sağdaki beygire, babacan bir sesle:

“Hay Allah’ım ya rabbim! Ne var, n’oluyor, yavrum?” dedi. “Başıma dert açmak istemiyorsun herhalde... Ne var, neyin eksik, ha?”

Hayvanın yemini tazeledi, yüzünü gözünü okşadı ve giderken Adrien’e dönüp:

“Sakın bunun yanından ayrılma,” dedi... “Canı sıkıyor besbelli... Aman gözünü ondan ayırma. Pazarda ele güne rezil olmamak için birkaç demet daha getireyim, ondan sonra yallah.”

Ama daha sazlığa yeni dalmıştı ki, koşarak geri geldi: At bir daha kışnemişti!

“Hay dinine yandığımın, madem yola gelmiyorsun, şimdi ananı bellerim senin!”

Hayvanın üstüne atıldı, hışımla karnına bir tekme savurdu, atın karnı güm diye öttü. Zavallı hayvan tepeden tırnağa titredi, başını çevirip o güzelim gözleriyle kendisine tekme atana baktı. Adrien, tekmeyi yiyen kendisiymiş gibi titriyordu. Dayısına, hayvanı daha fazla dövmemesi için yalvardı.

“Hemen arabaya koşalım bunları!” dedi köylü. “Yapacak bir şey yok artık, bizi ele verecek çünkü... Ah, didine yandığımın ah, bu gece de boşa gitti işte!”

Hemen yola koyuldular. Hava henüz karanlıktı. Belalı hayvan, daha bataklıktan çıkmadan zıncı diye durdu, gitmem de gitmem diye tutturdu. Olduğu yerde tepiniyor, burun deliklerini açıp açıp kapatıyor, kulaklarını dikip havayı kokluyordu. Dimi birden düşünceye daldı.

Adrien sordu:

“Neden böyle yapıyor dayı?”

“Bu bir aygırdır yavrum, yakınlarındaki bir kırsağın kokusunu aldı herhalde, hemen yakınlarda, arabasına kırsak koşmuş bir köylü olmalı. Ah, ah! Bu gece bir iş gelecek başımıza!”

Dimi Dayı, takkesini eline alıp üç kez haç çıkardı.

“Hey ulu Tanrım, sen bizi belalardan koru!”

Sonra yana doğru tükürdü:

“Tuu, pis şeytan, def ol git başımızdan!”

Arabadan indi, aygırın gemine yapıştı, bir süre böyle gittiler, derken hınzır hayvan iki kez üst üste, efendisinin avucuna kişnedi. Adam, takkesinin altında, saçlarının diken diken olduğunu hissetti. Kanı beynine çıktı. Önce tekme tokat, sonra arabadan kaptığı bir sopayla hayvana girişti, az sonra sopa hayvanın sırtında kırıldı.

At ürktü, arkadaşı da korkmuştu, ikisi birden düzensiz bir koşuya başladılar. Yoldan çıkıp yeni sürülmüş bir tarlaya girdiler, dayısı artık onlara hâkim olamıyordu. Aygır aralıksız kişniyor; bataklığa doğru çekiyor, Dimi onu yola döndürmek için uğraşiyor, ama gücü yetmiyor, gittikçe yoruluyordu. Giysileri paramparça olmuş, pantolonunun yarısı yolda kalmıştı, her an atın altında kalıp ezilebilirdi.

İşte o zaman korkunç ve iğrenç bir şey oldu: Dimi, koşarken orağını aygırın karnına sapladı ve olduğu yerde duruverdi. Bıçak hayvanın karnını baştan başa yardı, zavallının bağırsakları dışarı döküldü. Hayvan, yıldırım yemiş gibi oracığa yıkıldı.

Adrien bir çılgık attı, sazların üstüne düşüp bayıldı.

Sonra, birtakım konuşmalar arasında ayıldı.

Dimi dayı ile sazlık bekçisi, sabahın hafif aydınlığında, bağırsakları dört bir yana saçılmış, bir kan gölcüğü içinde yüzen atın başında durmuş konuşuyorlardı.

“Katı yüreklilik etme, Osman,” diyordu dayısı, “Bey’in avlusuna götürme beni. Görüyorsun ki başım yeterince dertte. Hadi Osman, etme eyleme!”

İriyarı bir adam olan, bir omzunda tüfek, öbüründe azık torbası taşıyan, yanık yüzlü, sakallı, kara gözlü, zeki bakışlı Türk, gördüğü tatsız manzara karşısında kollarını kavuşturdu, güç bela anlaşılan bir Rumence’yle karşılık verdi:

“*Soyem bon pouvem soyem bon, bre Dimi. Boyard payé, boyard servi!*”⁽¹⁾

“Boyar’ın zenginliğine zarar gelmeyecek ki...”

“*Eveet, Boyard riche, ma’Dieu borgne!*”⁽²⁾

Sonra, dalgın gözlerini karnı deşilmiş hayvana dikip köylünün yaralı gönlünü rahatlatan yargıyı verdi.

“*Allem, partem Ma’non parleme!*”⁽³⁾

(1) İyilik edem... Yok ben iyilik etmek, bre Dimi. Boyar verir para, Boyar ister benden iş!

(2) Evet, Boyar’da var zengin, emme Allah’ta yok göz!

(3) Hadi, gidin bakak... Emme yok konuşmak!

Ve bu acıklı görünümüne arkasını dönüp uzaklaştı.

Dimi, kendisine bunca hizmeti dokunmuş olan angarya arkadaşını orada bıraktı, onun yerine kendisi geçti, saz demetlerini boşalttıktan sonra köyün yolunu tuttu.

Çobanyıldızı, doğunun kızılığında olanca parlaklığıyla göz kırparken, Adrien dört tekerlekli salaşı küçümseyerek çeken, küheylan gibi çalımla yürüyen, kanı kaynayan, ışıl ışıl gözlü çocukluk arkadaşlarından ayrılmasının acısı içinde, Dimi Dayı'nın arabasını bir cenaze arabası gibi izlemeye başladı. On beş-yirmi adım gittikten sonra geri döndü, umutsuzluk içinde, çimenler üzerinde yatan hayvanın yanına geldi, başına sarılıp yarı kapalı gözlerinden çılgınca öptü, sayısız kere okşadığı alnını ve burun deliklerini gözyaşına boğdu.

Sonra geri geri giderek, insanoğlu denen alçak yaratığın “en soylu fethi”nden ağır ağır uzaklaştı, o korkunç olayın geçtiği yer az sonra görünmez oldu.

Cenaze alayı, şimdi, böğürtlenlerin, fundalıkların, bodur ağaçların oluşturduğu küçük bir ormandan geçiyordu. Kurbağalar, bülbüller, karatavuklar, leylekler, sabah mahmurluğu içinde ilk şarkılarına başlamışlardı bile. Ama daha onlar susmadan, bu aralıksız konsere iskete kuşu, bildircin ve sarı asma kuşu katılıyor, sabahın taze ve katkısız havasında yüzüyor, neşeli ve değişik gevezelikleriyle, Tanrı'ya yöneltilmiş övgüleriyle ortalığı dolduruyorlardı.

Yerde ve gökte yaşam yeniden başlıyor, hayat en içten türkülerini söylüyor, evreni mutluluğa çağırıyor – insanoğlu ise dört bir yana ölüm tohumları ekiyor, hayvandan da aşğılara iniyordu.

